

УДК 72.01.

Ю. В. Івашко,*професор кафедри основ архітектури і архітектурного проектування,
Київський національний університет будівництва та архітектури***О. М. Чобітько,***старший науковий співробітник
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника*

АНАЛІЗ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЦЕРКОВ БАРОКО КИЇВСЬКОЇ, ЧЕРНІГІВСЬКОЇ, ПОЛТАВСЬКОЇ, СЛОБОЖАНСЬКОЇ ШКІЛ

Анотація: в статті описується планування мурованих церков бароко в межах основних архітектурних шкіл, проаналізовані основні типи планувань кожної школи на кожному з трьох періодів.

Ключові слова: школи бароко, Україна, церкви, планування, специфічні риси.

Попри велику кількість досліджень присвячених архітектурі бароко в Україні, існуючі відомості вимагають більш системного викладу з метою виявлення регіональних особливостей архітектурних шкіл, шляхів трансформації планів, для того аби показати як змінювались типи планів протягом трьох основних періодів. Було проаналізовано типи планів мурованих церков доби бароко по кількох зрізах: регіональний (київська, чернігівська, полтавська, слобожанська) і часовий (періоди бароко). Регіональний зріз типів планувань свідчить про наступне: найбільше розмаїття типів планів спостерігається в київській та чернігівській школах, менше – в полтавській та слобожанській. В київській школі найбільша варіативність типів планів спостерігається на високому (або середньому) періоді, в чернігівській – на пізньому періоді (рис.1). Кожна архітектурна школа козацького «гранчастого» бароко мала домінуючий тип плану. На основі аналізу певної кількості «знакових» об'єктів було встановлено, що в київській школі на ранньому періоді були поширені трьохкамерні церкви, на високому, в рівній мірі, трьохкамерні хрестаті, трьохнавні і змішаного типу з прибудовами. На пізньому періоді зазнали поширення трьохнавні храми і храми з планами змішаного типу з прибудовами. Були проаналізовані такі церкви, які умовно віднесені до київської школи (рис.1).

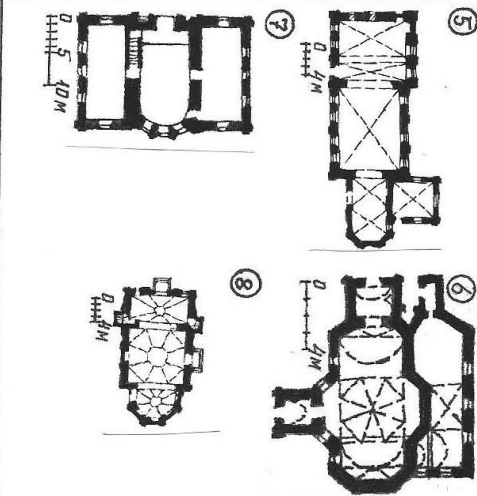
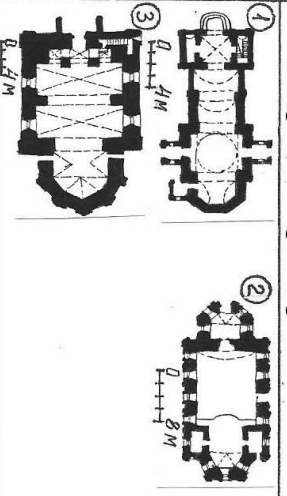
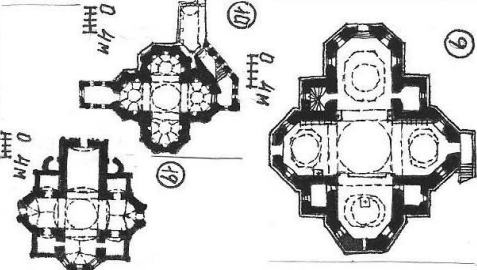
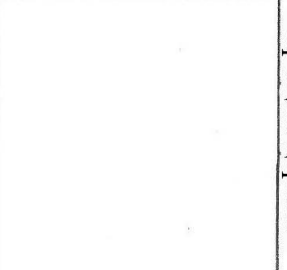
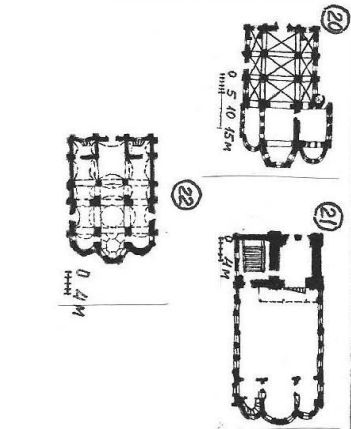
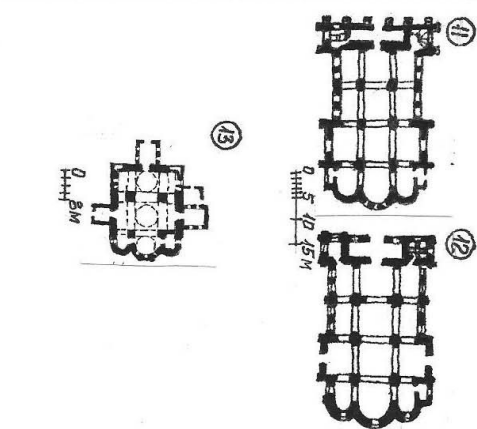
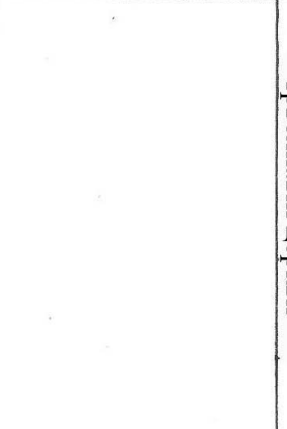
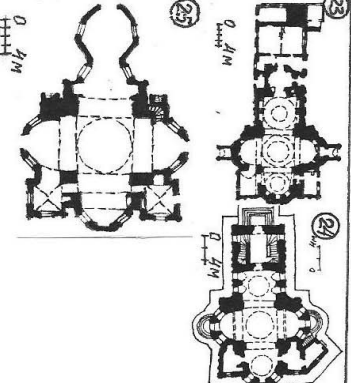
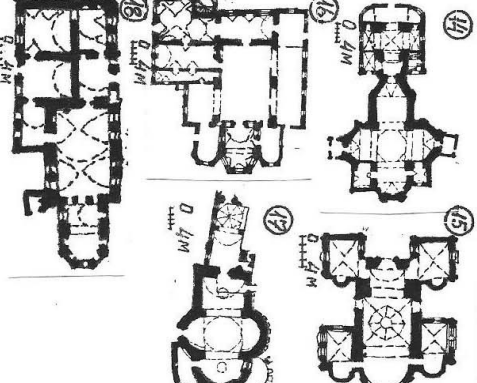
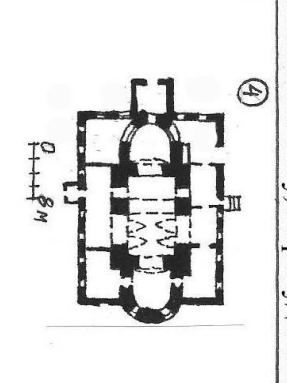
Київська школа українського бароко			
пізнє (поч. 1740-х кін.1770-х)	високе (1680-ті-поч.1740-х)	раннє (1648-1680-ті)	
		трихокамерні церкви 	
		хрещаті церкви 	
		трихопавні церкви 	
		змішаного типу, з прибудовами 	

Рис. 1

Експлікація до таблиці рис. 1:

1. Покровська церква в селі Сулимівка (1622-1629pp.)
2. Михайлівська церква в місті Переяслав-Хмельницькому (1646-1666pp.)
3. Іллінська церква в Суботові (1653р.)
4. Трапезна Братського монастиря з церквою Святого Духа (кінець XVII ст.)
5. Трапезна Видубецького монастиря з Спаською церквою (1696-1701pp.)
6. Іллінська церква (1692 р.)
7. Микільська «Слупська» церква Пустинно-Микільського монастиря (1715 р.)
8. Церква Феодосія Печерського (1698-1700 pp.)
9. Георгіївський собор Видубецького монастиря (1696-1701 pp.)
10. Всіхсвятська церква над Економічною брамою в Лаврі (1696-1698 pp.)
11. Військово-Микільський собор (1690-1693pp.)
12. Богоявленська церква Братського монастиря (1690-1693 pp.)
13. Вознесенська церква Флорівського монастиря (1722-1732 pp.)
14. Притиско-Микільська церква (1695-1707 pp.)
15. Церква Різдва Богородиці в Лаврі (1696 р.)
16. Трапезна церква Софійського монастиря (1722 р.)
17. Воздвиженська церква в Лаврі (1700 р.)
18. Трапезна Михайлівського Золотоверхого монастиря (1713 р.)
19. Вознесенський собор Вознесенського монастиря в Переяслав-Хмельницькому (1695-1700 pp.)
20. Церква свв. Петра і Павла на подолі (1744-1750 pp.)
21. Церква свв. Костянтина і Олени на Подолі (1757 р.)
22. Троїцька церква Китаївської пустині (1763-1767 pp.)
23. Покровська церква на Подолі (1766-1772 pp.)
24. Преображенська церква Красногірського монастиря в м. Золотоноша (1767-1771 pp.)
25. Церква Миколи Набережного (1772-1775 pp.).

В чернігівській школі на ранньому періоді зустрічаються трьохкамерні церкви і церкви з планами змішаного типу з прибудовами, але найбільш характерним для раннього періоду бароко чернігівської школи був тип хрещатої церкви (натомість в київській школі бароко він поширився на високому період бароко) (рис.2).

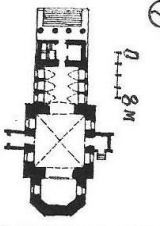
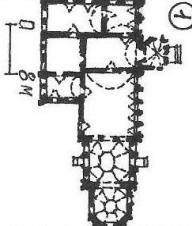
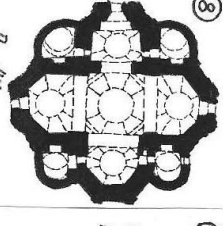
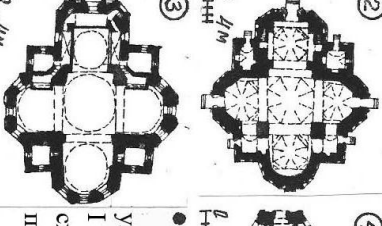
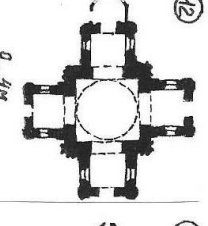
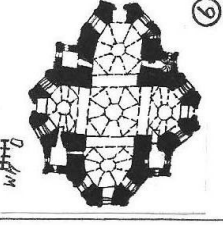
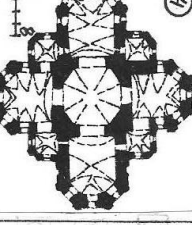
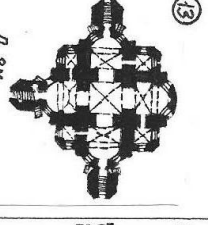
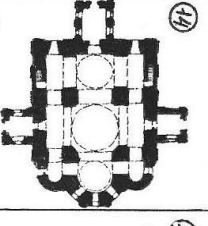
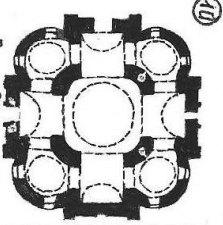
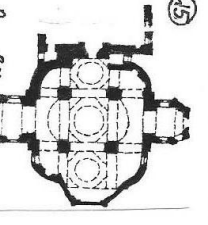
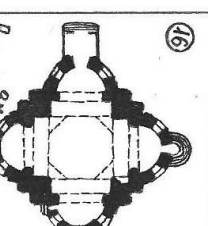
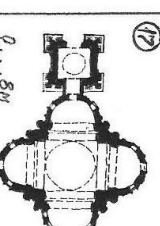
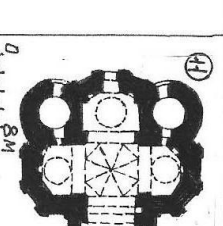
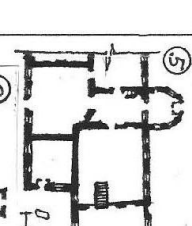
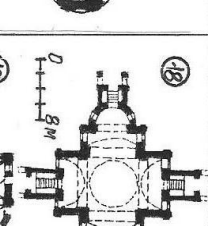
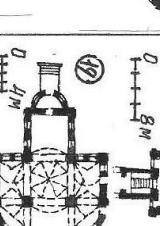
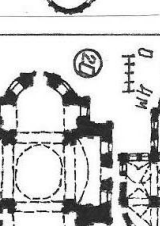
чернігівська школа українського бароко			
пізнє (поч. 1740-х-кін.1770-х.)	вис(1680-ті-почі1740-х)	раннє (1648-1680-ті)	
			трюхокамерні церкви
			хрещаті церкви
		 умовно віднесені до І періоду через схожість типів планів	
			трюхоанавні церкви
			близькі до квадрату п. тетраконові церкви
			змішаного типу з придб.
			
			
			
			
			

Рис. 2

Експлікація до таблиці рис. 2:

1. Введенська церква Троїцько-Іллінського монастиря (1677 р.)
2. Миколаївський собор в місті Ніжині (1658 р.)
3. Троїцький собор Густинського монастиря (1672-1676 рр.)
4. церква Різдва Богородиці в Седневі (1690 р.)
5. палатний корпус з Петропавлівською церквою в Спасо-Преображенському монастирі в місті Новгород-Сіверський (XVI-XVII ст.)
6. Успенський собор в місті Новгород-Сіверському (1671-1715 рр.)
7. церква в селі Великий Листвин (1742 р.)
8. Спасо-Преображенський собор в місті Прилуки (1710-1720 рр.)
9. церква св. Катерини в місті Чернігові (1715 р.)
10. Благовіщенський собор в місті Ніжині (1702-1716 рр.)
11. Петропавловська надвратна церква Густинського монастиря (1693-1708 рр.)
12. Воскресенська церква в місті Чернігові (1772-1799 рр.)
13. собор Різдва Богородиці в Козельці (1752-1764 рр.)
14. Георгіївська церква в селі Данилівна (1741-1756 рр.)
15. Спасо-Преображенська церква в місті Ніжині (1757 р.)
16. Вознесенська церква в Коропі (1764 р.)
17. Покровська церква в місті Ніжині (1765 р.)
18. церква св. Іоана Богослова в місті Ніжині (1752 р.)
19. Миколаївська церква в Козельці (1784 р.)
20. Введенський собор в місті Ніжині (1788 р.).

На високому періоді бароко в чернігівській школі зустрічаються трьохкамерні церкви, хрещаті близькі до квадрату і церкви з планами змішаного типу з прибудовами. На відміну від київської школи, в чернігівській школі на пізньому етапі спостерігається велика кількість хрещатих церков, тетраконхових та близьких до квадрату, а також церков з планами змішаного типу з прибудовами.

В полтавській школі на ранньому і високому періодах зустрічалися хрещаті і трьохнавні церкви, на пізньому – близькі до квадрату в плані і тетраконхові (рис.3).

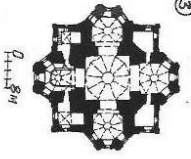
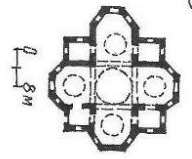
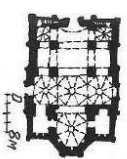
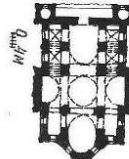
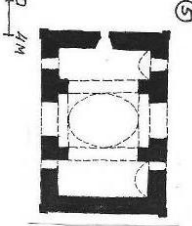
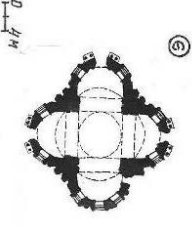
полтавська школа українського бароко			
пізнє (поч.1740-х-кін.1770-х)	високе (1680-поч.1740-х)	раннє (1648-1680-ті рр.)	
			хрещаті церкви
			хрещаті церкви
			близькі до квадрату в плані
			тетраконові церкви

Рис. 3

Експлікація до таблиці рис. 3:

1. : Успенська церква в селі Лютенки (1686 р.)
2. Преображенський собор Агарського монастиря (1684-1692 рр.)
3. Спасо-Преображенська церква в селі Великі Сорочинці (1732 р.)
4. Хрестовоздвиженський собор Хрестовоздвиженського монастиря в Полтаві (1699-1709 рр.)
5. Собор Різдва в місті Пирятин (1781 р.), Троїцька церква в Диканці (1780 р.).

В слобожанській школі на ранньому періоді зустрічаються трьохкамерні хрещаті, трьохнавні і церкви з планами змішаного типу з прибудовами (рис.4).

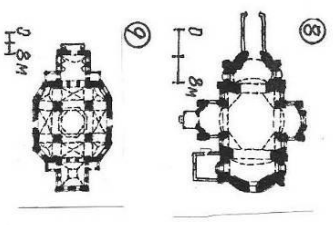
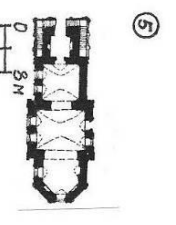
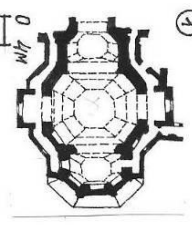
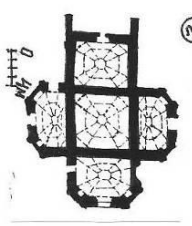
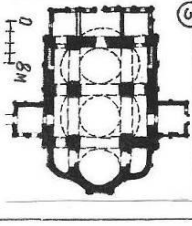
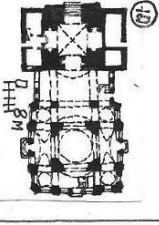
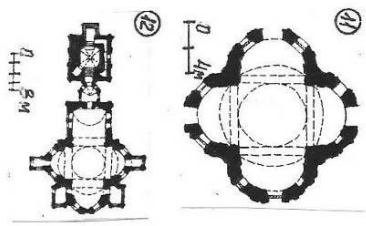
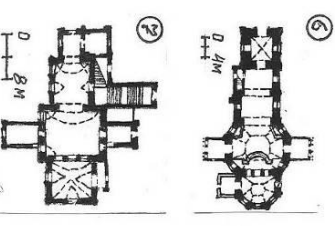
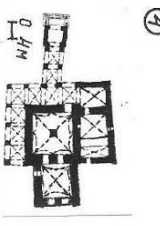
слобожанська школа українського барокко			
пізнє (поч.1740-х-кін.1770-х)	високе (1680-ті-1740-х)	раннє (1648-1680-ті)	
			трьохкамерні церкви
			хрещаті церкви
			трьохнавні церкви
			близькі до квадрату
			конхові церкви
			змішаного типу з прибуд.

Рис. 4

Експлікація до таблиці рис. 4:

1. Покровський собор в місті Харкові (1689 р.)
2. Спасо-Преображенський собор в місті Ізюмі (1684 р.)
3. Святодухівський собор в місті Ромни (1742-1746 рр.)
4. церква Різдва Богородиці Мовчанівського монастиря в місті Путивлі (1630-1636 рр.)
5. церква св. Миколая Козацького в місті Путивлі (1735-1737 рр.)
6. Миколаївська церква в місті Глухові (1693 р.)
7. Воскресенська церква в місті Суми (1702 р.)
8. Успенська церква в Китайгороді (1754 р.),
9. Покровський собор в місті Охтирці (1753-1762 рр.),
10. Успенський собор в місті Харкові (1771-1777 рр.),
11. Миколаївська церква в місті Китайгороді (1757 р.),
12. Михайлівська церква в місті Вороніжі (1776-1781 рр.).

На високому періоді зустрічаються трьохкамерні храми і храми з планами змішаного типу з прибудовами, на пізньому – трьохкамерні, близькі до квадрату і конхові.

Отже, попередній порівняльний аналіз планів кам'яних барокових церков в основних регіональних школах дозволяє сформулювати такі попередні висновки: кожна з шкіл на певному етапі дає свій характерний тип планів. Для Київщини це – трьохкамерні церкви, для Чернігівщини – хрещаті церкви, на Полтавщині і Слобожанщині паралельно існують кілька типів планів, однаково поширених на високому періоді. В чернігівській школі спостерігається тяжіння до хрещатих планів церков, які згодом трансформуються до близьких до квадрату і тетраконхових. Натомість в київській школі на високому періоді формуються група церковних планів змішаного типу. На пізньому періоді в київській школі успадковуються типи планів попередніх періодів – трьохнавні плани і плани змішаного типу, а в чернігівській школі паралельно з хрещатими планами формуються типи планів, близькі до квадрату, тетраконхові плани та плани змішаного типу. Утворені на їх основі близькі до квадрату, прямокутні та тетраконхові типи планів мали місце і в полтавській, і в слобожанській школі. В модифікованому вигляді конхові плани зустрічаються і в київській школі, що є свідченням того, що вони стали характерним типом плану всіх чотирьох шкіл.

Література

1. Вечерський В.В. Архітектурна і містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона. – К., 2001
2. Віктор Вечерський. Невідома Україна. Гетьманські столиці України. – К., 2008
3. Килессо С.К. Киево-Печерская Лавра. Памятники архитектуры и искусства. – М.: Искусство, 1975.
4. Крицький Б.О. Архітектурно-будівельна діяльність Степана Ковніра // Питання історії та будівельної техніки України. – К., 1959.
5. Карнабед А. Чернігів. Історико-архітектурний нарис. — Київ, 1969
6. Логвин Г.Н. Этапы развития и стилевые особенности украинского барокко // Памятники архитектуры Украины (новые исследования). – К., 1986.
7. Микола Кияниця. Українське бароко як явище світової культури // Образотворче мистецтво. –1990.
8. Сіткарьова О.В. Архітектурний ансамбль Києво-Печерської Лаври та її історичного оточення за доби гетьмана І.С.Мазепи. – К., 2005.
9. Сіткарьова О.В. Формування архітектурного ансамблю Києво-Печерської Лаври XVII- XX ст. – К., 2006.

Аннотация

В статье описывается планировка каменных церквей барокко в границах основных архитектурных школ, проанализированы основные типы планировок каждой архитектурной школы на каждом из трех периодов.

Ключевые слова: школы барокко, Украина, церкви, планировка, специфические черты.

Annotation

In the article was described the plans of bricks Baroque churches of the main architectural schools, were analyzed the main types of plans of each architectural schools at the each of thirds periods.

Key words: Baroque schools, Ukraine, planning, specific features.